

ANALIZA RENTABILNOSTI POLJOPRIVREDNIH PREDUZEĆA VOJVODINE (2003-2007)

THE ANALYSIS OF PROFITABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN VOJVODINA (2003-2007)

Dr Veljko VUKOJE*, dr Dušan MILIĆ*

*Poljoprivredni fakultet, 21000 Novi Sad, Trg D. Obradovića 8

REZIME

U radu je izvršena komparativna analiza osnovnih pokazatelja finansijskog rezultata i finansijskog položaja poljoprivrednih preduzeća i zadruga Vojvodine. Obuhvaćen je petogodišnji period (2003-2007), pri čemu su kao osnovni izvor podataka korišćeni zbirni bilansi. U cilju kompletne ocene posmatranih parametara, pored vremenskog, vršeno je i poređenje sa prehrambenom industrijom. U posmatranom periodu je na području AP Vojvodine poslovalo između 1.330 (2003) i 1.677 (2007) preduzeća. Istovremeno je broj zaposlenih opao sa 41.128 na 28.863 radnika, ili za oko 30%.

Poljoprivredna preduzeća, posmatrana zbirno, zabeležila su gubitak u prve tri godine posmatranog perioda. Stope prinosa na ukupan uloženi kapital takođe su vrlo skromne (od -3,29% do 4,62%). Finansijska ravnoteža poljoprivrednih preduzeća je izrazito poremećena, usled čega se javljaju problemi sa održavanjem likvidnosti. Preduzećima nedostaje oko 29,8 milijardi dinara dugoročno raspoloživih izvora samo za uspostavljanje finansijske ravnoteže. Nominalna vrednost neto sopstvenog kapitala poljoprivrednih preduzeća uvećana je za 45,9% u posmatranom periodu, ali je istovremeno njegova realna vrednost umanjena za 27,2 indeksnih poena.

Ključne reči: poljoprivreda, uspeh, analiza, bilans, rentabilnost.

SUMMARY

The paper gives a comparative analysis of main indicators of agricultural enterprises' financial result and financial position in Vojvodina, over the five-year period (2003-2007). Cumulative balances have been used as basic data sources. The agricultural enterprises' performance results compared with those of food industry companies. Over the period observed, there were between 1.330 (2003) and 1.677 (2007) agricultural enterprises operating in the Province of Vojvodina. In the same period, the number of the employed has reduced from 41.128 to 28.863 (reduction about 30%).

The analysis of financial results shows that agricultural enterprises (in total) realized negative net financial result during the three first years. The rates of income on the gross invested capital are also very modest (-3,29 – 4,62%). The financial standing is characterized by extremely unfavourable financial balance, and its consequence is deep non-liquidity inside agricultural companies. The companies are missing about 29,8 billion dinars of long-term available resources only for the establishment of financial balance. The net capital value of agricultural company's has been enlarged for about 26%, and the real value of net capital has been decrease for 27,2 index points.

Key words: agriculture, succes, analysis, balance, profitability.

UVOD

Poslovanje privrednih subjekata u posmatranom periodu (2003-2007) odvijalo se u dosta nepovoljnom privrednom i uopšte društvenom ambijentu. To se posebno odnosi na poljoprivredna preduzeća - suženo tržište prodaje i sporo osvajanje novih tržišta, nedovoljna zaštita od prekomernog uvoza, prisutni monopoli na domaćem tržištu, nepovoljni pariteti cena, nedovoljne a često i neadekvatne mere agrarne politike, tehničko-tehnološko zaostajanje, relativno visoka inflacija, nedostatak sopstvene akumulacije, nelikvidnost, skupo pozajmljivanje kapitala, nepovoljni klimatski uslovi u pojedinim godinama itd. Mere ekonomske politike koje se poslednjih godina preduzimaju u cilju poboljšanja položaja ovog sektora privrede, daju izvesne pozitivne efekte, ali još uvek nedovoljne.

Proces vlasničke transformacije poljoprivrednih preduzeća privodi se kraju, što se jasno ogleda u promeni strukture osnovnog kapitala u korist akcijskog, sa 28,5% (2003) na 42,7% (2007). Pozitivni rezultati privatizacije su vidljivi u značajnom broju preduzeća (bolje iskorišćenje kapaciteta, povećanje obima proizvodnje, obnavljanje tehnologije, osvajanje novih tržišta, rast suficita u spoljnotrgovinskoj razmeni itd.), mada je to u rasporaku sa velikim i često nerealnim očekivanjima. Svi pozitivni efekti vlasničke transformacije još uvek nisu u potpunosti došli do izražaja, i mogu se očekivati u narednom periodu.

U radu se, na osnovu izvršenih analiza, daju ocene najvažnijih finansijskih parametara uspeha poljoprivrednih preduzeća, i

ukazuje na osnovne pravce delovanja u cilju njihovog poboljšanja.

MATERIJAL I METOD

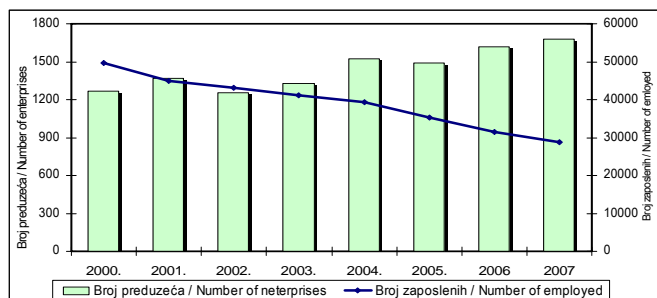
Akcent analize je stavljen na ocenu najvažnijih parametara finansijskog rezultata i finansijskog položaja poljoprivrednih preduzeća sa područja Vojvodine. Analiza je izvršena na osnovu podataka iz završnih računa, odnosno zbirnih bilansa, za petogodišnji period od 2003. do 2007. godine, koje prikuplja i obrađuje NB Srbije – Centar za bonitet. Obuhvaćeni su, dakle, samo privredni subjekti sa svojstvom pravnog lica (preduzeća i zadruge), ali ne i individualna poljoprivredna gazdinstva i preduzetnici.

Budući da se uglavnom radi o analizi bilansa, korišćeni su specifični metodi za ovu vrstu analize. Kao osnovni, primenjeni su metod raščlanjivanja i metod poređenja. U radu se koriste dve vrste poređenja: (a) vremensko - u posmatranom petogodišnjem periodu, i (b) prostorno - poljoprivreda Vojvodine, koja je u fokusu analize, poredi se sa prehrambenom industrijom Vojvodine. Pored navedenih osnovnih metoda, korišćeni su i određeni matematičko-statistički metodi, kao i specifični metodi analize bilansa.

REZULTATI I DISKUSIJA

U Vojvodini je u posmatranom periodu privređivalo ukupno između 17.399 (2003) i 21.229 (2007) preduzeća i zadruga. Poljoprivrednom proizvodnjom se bavilo između 1.330 (2003) i 1.677 (2007) preduzeća (sl. 1), što je znatno više u odnosu na

prehrambenu industriju (između 1.012 i 894 preduzeća). Uočljiva je jasna tendencija povećanja broja pravnih lica u poljoprivredi (za 26,1%), za razliku od prehrambene industrije, koja beleži smanjenje (za 11,7%). Preduzeća iz obe posmatrane grane zajedno čine 12,1% (2007) ukupnog broja preduzeća u Vojvodini.

Sl. 1. Broj preduzeća i zaposlenih u poljoprivredi Vojvodine
Fig. 1. Number of enterprises and employed in agriculture in Vojvodina

Privreda Vojvodine je u 2003. godini zapošljavala 299.284 radnika, da bi u 2007. godini taj broj opao za skoro 11,2% (na 265.572). Povećanje broja preduzeća uz istovremeno smanjenje broja zaposlenih, može se objasniti osnivanjem većeg broja malih i srednjih preduzeća koja ne mogu da nadomeste smanjenje broja radnika u velikim preduzećima. Poljoprivreda beleži mnogo veći pad, sa 41.128 (2003) na 28.863 (2007), ili za 29,8%. Smanjenje broja radnika u prehrambenoj industriji je nešto veće, sa 49.386 na 33.826 radnika, odnosno za 31,5%. Radnici u poljoprivredi i prehrambenoj industriji čine oko 23,6% ukupnog broja zaposlenih privrede Vojvodine.

Pad udela stalne imovine u aktivni poljoprivrednih preduzeća sa 63% (2003) na 54,8% (2007), predstavlja dobar indikator,

jer ukazuje na povećanje obima poslovne aktivnosti, usled čega se povećava ulaganje u obrtna sredstva. Prehrambena industrija takođe beleži pad relativnog učešća stalne imovine, ali znatno manji (sa 49,7% na 47,2%). To je, pored ostalog, posledica povećanog ugalanja u zamenu dotrajalih kapaciteta u ovoj privrednoj grani.

Obe grane su u aktivni iskazale i poziciju „gubitak iznad visine kapitala“ (poljoprivreda 1,4%, prehrambena industrija 2,8%). Radi se o zbirmim bilansima, koji obuhvataju sva preduzeća sa teritorije Vojvodine, a među njima očigledno ima i onih koja su izgubila ne samo sav sopstveni kapital, već i deo pozajmljenih sredstava.

U strukturi ukupnog prihoda poljoprivrednih preduzeća (tab. 1) dominantno mesto zauzimaju, logično, poslovni prihodi (preko 90%). Poslovni prihodi su u posmatranom petogodišnjem periodu porasli za 143% (u prehrambenoj industriji za 165%), što je manje od kumulativnog rasta inflacije u istom periodu (169,3%). Relativno nisko učešće finansijskih prihoda u svim godinama posmatranog perioda (0,78-2,11%) može se smatrati očekivanim, s obzirom da preduzeća skoro da nemaju slobodnih finansijskih sredstava za dugoročno i kratkoročno plasiranje. Visok udeo vanrednih prihoda (koji treba da čine manji od 1%) rezultat je nereguliranih tranzicijskih uslova poslovanja u kojima često dolazi do prodaje osnovnih sredstava, otpisa dugova usled nemogućnosti plaćanja, naplate ranije otpisanih potraživanja i sl.

Poljoprivredna preduzeća su u 2007. godini na pokriće poslovnih rashoda potrošila 89,9% ukupnog prihoda, približno kao i prehrambena industrija (91,3%). Relativno nisko učešće finansijskih rashoda u raspodeli ukupnog prihoda (do par procenata kod obe privredne grane), može se oceniti povoljnim. Preduzeća izbegavaju zaduživanje, budući da zbog niske rentabilnosti nisu u stanju da podnesu visoke kamatne stope.

Tabela 1. Struktura ukupnog prihoda i njegovog rasporeda (u %)
Table 1. The Structure of total income and its distribution (in %)

Red broj	POZICIJA POSITION	Poljoprivreda Agriculture					Prehrambena industrija Food industry				
		2003	2004	2005	2006	2007	2003	2004	2005	2006	2007
1.	Poslovni prihodi Operating incomes	90,1	93,4	93,1	90,2	91,1	92,3	93,8	93,61	92,2	94,1
2.	Finansijski prihodi Financial incomes	1,02	0,78	0,93	2,07	2,11	0,8	1,94	1,74	3,50	2,28
3.	Vanredni i ostali prihodi Irregular and other incomes	8,9	5,79	5,95	7,69	6,8	6,9	4,23	4,65	4,30	3,67
I	UKUPAN PRIHOD TOTAL INCOME	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
4.	Poslovni rashodi Operating expenses	99,4	93,1	94,4	92,01	89,9	90,6	82,8	90,3	89,34	89,34
5.	Finansijski rashodi Financial expenses	4,9	4,1	4,25	3,36	3,76	3,54	3,9	4,65	3,61	4,24
6.	Vanredni i ostali rashodi Irregular and other expenses	7,0	4,7	3,23	4,30	3,81	6,82	5,0	4,88	3,73	6,93
II	UKUPNI RASHODI TOTAL EXPENSES	111,4	101,9	101,9	99,7	97,5	101,0	99,5	99,8	96,7	100,5
7.	Bruto rezultat (I – II) Gross result (I–II)	-11,39	-1,9	-1,92	0,33	2,50	-0,96	0,46	0,19	3,31	-0,51
8.	Porezi i doprinosi Taxes	0,08	0,14	0,09	0,11	0,08	0,28	0,31	0,22	0,12	0,45
9.	Neto rezultat (7 - 8) Net result (7-8)	-11,47	-2,03	-2,01	0,22	2,42	-1,24	0,15	-0,03	3,20	-0,96

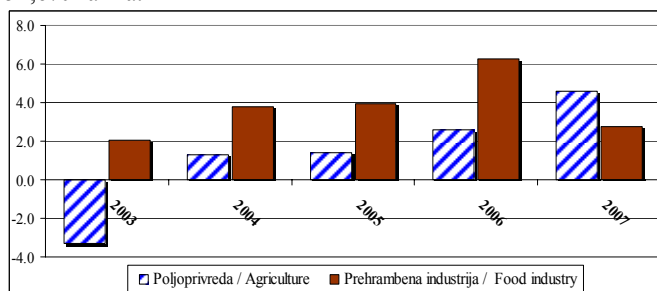
Na pokriće vanrednih i ostalih rashoda odlazi vrlo značajan deo ukupnog prihoda, naročito kod prehrambene industrije. Njihovo učešće treba da bude manje od 1% i da teži nuli. Razloge treba tražiti u otpisu potraživanja usled nemogućnosti naplate, otpisu imovine po raznim osnovama, manjkovima, loše vođenoj poslovnoj politici i sl.

Poljoprivreda Vojvodine je ostvarila pozitivan **neto finansijski rezultat** samo u poslednje dve posmatrane godine, i to sa vrlo skromnim stopama dobitka, odnosno **profitabilnosti prihoda** (0,22%, odnosno 2,42%). Izvesno ohrabrenje se nazire u skromnom, ali ipak konstantnom poboljšanju neto rezultata poljoprivrednih preduzeća. Prehrambena industrija je iskazala skroman neto dobitak u tri godine, ali ne i u poslednjoj.

Analiza **strukture finansijskog rezultata** pokazuje da je poljoprivreda u svim godinama posmatranog perioda ostvarila negativan rezultat iz redovnog poslovanja (zbir poslovnog rezultata i rezultata finansiranja), koji je inače najvažniji indikator uspešnosti bilansa. U tri godine (2003, 2004, 2005) je zabeležen čak i negativan rezultat iz odnosa poslovnih prihoda i rashoda. Ovo ukazuje da postoje vrlo ozbiljni problemi u poslovanju poljoprivrednih preduzeća, koje nije moguće rešiti ni brzo ni lako.

Iz prethodnog je već jasno, da **rentabilnost**, kao pokazatelj uspeha koji odražava zarađivačku moć uloženog kapitala, ne može biti dobra. Poljoprivreda je ostvarila vrlo skromne stope prinosa na ukupno uložena sredstva (ukupan kapital), s tim da je ova stopa u 2003. godini bila i negativna (Sl. 2). Prehrambena industrija beleži nešto veće stope rentabilnosti, ali takođe dosta niske. Neto prinos na ukupan kapital predstavlja zbir neto dobiti/gubitka i rashoda finansiranja, dok se iz prinosa na spostveni kapital isključuju rashodi finansiranja. Iskazana rentabilnost sopstvenog kapitala je još niža, od -8,58% (2003) do 3,65 (2007).

Ocena **finansijskog položaja** izvršena je na osnovu analize: (a) finansijske ravnoteže, (b) zaduženosti, (c) održavanja realne vrednosti kapitala i (d) reprodukcione sposobnosti. Analiza **finansijske ravnoteže** pokazuje vrlo nepovoljnu finansijsku strukturu poljoprivrednih preduzeća. U prve četiri godine je ostvaren čak negativan neto obrtni fond. Pozitivan obrtni fond u 2007. godini je bio dovoljan za finansiranje samo oko 8% stalnih zaliha. Jasno je da preduzeća imaju velikih problema sa održavanjem likvidnosti. Prehrambena industrija je u nešto povoljnijem položaju. Zabeležen je pozitivan obrtni fond u svim godinama, ali nedovoljan, budući da je pokrivaio od 28,5% do 52,6% zaliha.

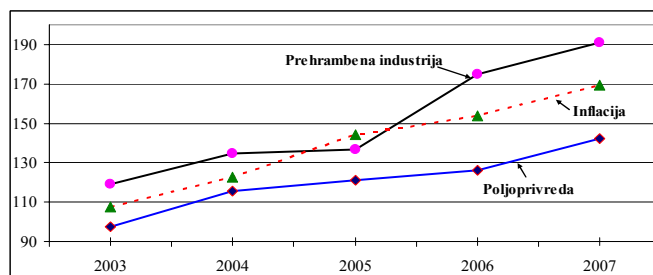
Sl. 2. Rentabilnost ukupnog kapitala (u %)

Fig. 2. Profitability of total capital (in %)

Analiza strukture izvora finansiranja sa aspekta vlasništva, pokazuje da stopa **zaduženost** ima konstantnu tendenciju značajnog porasta, ali je još uvek na prihvatljivom nivou od 52,3% (2007). Nepovoljna okolnost je da većinu ukupnih obaveza čine kratkoročne obaveze (stopa kratkoročne zaduženosti je 42,6% u 2007. godini). Ako se uzmu u obzir i ostali relevantni faktori: organski sastav katpitala (51%), visok stepen otpisanosti

opreme, stopa inflacije (10,1%) i niska rentabilnost uloženi sredstava (4,62%), zaduženost poljoprivrede se može oceniti kao prihvatljiva, ali ne i dobra. Prehrambena industrija ima nešto nižu stopu zaduženosti od 51,7% (2007).

Poljoprivredna preduzeća su u posmatranom periodu ostvarila indeks rasta neto sopstvenog kapitala od 142,1 (Sl. 3), dok je istovremeno kumulativni indeks inflacije iznosio 169,3. To znači da je **realna vrednost neto sopstvenog kapitala** umanjena za 27,2 indeksnih poena. Istovremeno je prehrambena industrija uvećala realnu vrednost sopstvenog kapitala za 21,8%.

Sl. 3. Kumulativni indeksi rasta neto kapitala i inflacije (2002=100)

Fig. 3. Cumulative indexes of net capital and inflation growth (2002=100)

Poljoprivreda je u 2007. godini ostvarila relativno vrlo skromnu stopu **sredstava za reprodukciju** od 4,17% uz primetnu tendenciju rasta (prehrambena industrija 2,71%). Kad se imaju u vidu visoka otpisanost opreme, od koje je dobar deo dospelo za zamenu, zatim drastična poremećenost finansijske ravnoteže i nizak koeficijent obrta uloženi sredstava (0,75), jasno je da poljoprivredna preduzeća nisu sposobna samostalno finansirati sopstvenu reprodukciju. Slična ocena se može dati i za preduzeća iz oblasti prehrambene industrije.

ZAKLJUČAK

Na osnovu izvršene analize najvažnijih pokazatelja finansijskog rezultata i finansijskog položaja mogu se izvesti sledeći zaključci:

- Negativan rezultat u prve tri godine posmatranog perioda, govori o vrlo niskoj profitabilnosti poljoprivrednih preduzeća. Iskazane stope rentabilnosti ukupnog kapitala su, takođe, na vrlo niskom nivou (manje od 5%).
- Duboka poremećenost finansijske ravnoteže (koeficijent 0,8) predstavlja osnovni pokazatelji nepovoljne finansijske strukture poljoprivrednih preduzeća. Problemi sa održavanjem likvidnosti se javljaju kao neizbežna posledica.
- Preduzeća nisu u stanju da samostalno finansiraju ni prostu reprodukciju (stopa 4,17%). Samo za uspostavljanje finansijske ravnoteže poljoprivredi nedostaje oko 29,8 milijardi dinara dugoročnih izvora finansiranja. Ovaj kapital se može obezbediti kroz dodatna ulaganja vlasnika ili/i preko povoljnih dugoročnih kredita.
- Pored povećanja efikasnosti poslovanja samih poljoprivrednih preduzeća, neophodno je definisati i usvojiti zaokružen set pravilno odmerenih podsticajnih mera iz domena agrarne, poreske, carinske i monetarne politike.

NAPOMENA: Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu BTN-20065 pod nazivom „Kvalitet proizvodnje sušenog voća“, finansiranog od strane Ministarstva nauke i zaštite životne sredine R. Srbije.

LITERATURA

- [1] Obrenović, D, Vukoje, V: Financing of working capital in primary agricultural production, Financing the agribusiness sector, p.243-252, (1999), Belgrade.
- [2] Obrenović, D, Vukoje, V: Analiza finansijskog rezultata i finansijskog položaja poljoprivrednih preduzeća Vojvodine, Agroekonomika 29/2000, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad (2000).
- [3] Rodić, J, Vukelić, Gordana: Teorija i analiza bilansa, Poljoprivredni fakultet, Beograd (2003).
- [4] Vukelić, Gordana: Self-financing in agriculture, Financing the agribusiness sector, EAAE, p.235-242, 1999, Belgrade.
- [5] Vukoje, V: Analiza osnovnih pokazatelja uspeha poljoprivrede i prehrambene industrije Vojvodine, Savremena poljoprivreda, 2-4, 2007, s. 235-244, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
- [6] Vukoje, V, Zekić, V: The analysis of financial results and financial position of agricultural in Vojvodina, Management of durable rural development, p. 367-374, Faculty of farm management, Timisoara, 2007.
- [7] Vukoje, V, Milić, D, Maletić, D.: Analiza osnovnih parametara uspeha prehrambene industrije Vojvodine (2002-2006), PTEP – Časopis za procenu tehniku i energetiku u poljoprivredi, br. 1-2, Novi Sad, 2008, s. 60-62.

Primljeno: 16.03.2009.

Prihvaćeno: 29.03.2009.